

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
AUDIOVIZUALINIO MENO KATEDRA

Laura Krasauskienė
Audiovizualinio meno studijų programa
Neakivaizdinės studijos
Diplominis darbas

„Medis lietuvių vaizduojamajame mene nuo pagonybės iki šių dienų“

Darbo vadovas asist. T. Andrijauskas

Šiauliai, 2010

Santrauka

Šiame bakalauro darbe išanalizuotas medžio fenomenas vaizduojamajame mene įvairiais laikotarpiais. Vaizduojamasis menas – tai šiuolaikinis pranešimas, įeinantis į medijos sąvoką. Medija apima fotografiją, kinematografiją, videografiją bei žiniasklaidą. Senovės lietuvių simboliai, ornamentai, raštai – visa tai taip pat yra vaizduojamasis menas.

Šiai temai atskleisti buvo išnagrinėtas medžio vaizdavimas lietuvių liaudies mene ir mitologijoje. Taip pat buvo išnagrinėta medžio samprata bei funkcijos šiuolaikinių medijų perspektyvoje. Išanalizuotas medžio vaizdavimas ir svarba šiuolaikinių menininkų darbuose.

Sukurtas animacinis filmukas „Medis”.

Summary

This movie, presented as the final work for the Bachelor's degree in visual arts, analyses the phenomenon of a tree. Visual art – is a contemporary message, embraced in the “woody” concept. Wood resides in various artistic means: photography, cinematography, videography as well as media. Therefore, ancient Lithuanian symbols, ornaments and scripts also are forms of visual art.

This animation reveals “tree” representation in Lithuanian folk art and mythology. It depicts not only the meaning of a tree but also a function in the contemporary perspective of “woodyness”, analyzing it's visualization and importance in the works of the modern artists.

Stop motion animation “Tree”.

Ivadas

Garsi lietuvių kilmės archeologė ir antropologė Marija Gimbutienė yra pasakiusi: „Visa, kas gyva – žemės maloningumo įrodymas. Kiekvienas žemės pagimdytas daiktas sklindina jos suteiktos gyvybės jėgos. Medis, gėlė, akmuo ir žmogus - visa iš žemės. Jie visi kupini žemės duotos jėgos, nors kiekviename gyvame daikte jos yra įvairaus pavidalo“.

Medis labai svarbus kiekvieno žmogaus gyvenime, užaugame, bręstame ir pasenstame matydami aplinkui gamtą, kurioje labiausiai išsiskiria medžių siluetai. Šį gamtos stebuklą žmogus ne tik mato, bet ir stengiasi įamžinti įvairiose gyvenimo sferose. Medžio sąvoka užčiuopiama įvairiose srityse: teologijoje, ekologijoje, literatūroje, mene ir daugelyje kitų.

Medis - taip pat labai dažnas meno objektas. Dabartyje medis vaizduojamas daugelyje vaizduojamojo meno sričių: tapyboje, grafikoje, fotografijoje, skulptūroje, keramikoje, tekstilėje, vitražuose, juvelyrikoje ir bižuterijoje, tautodailėje ir audiovizualiniame mene.

Svarbu pažinti medžio praeities šaknis, patyrinėti jo mitologiją, simbolio prasmę. Medis - tradicinis lietuvių simbolis, turi būti tyrinėjamas ne vien tik tam, kad daugiau sužinoti apie praeities kartų pasaulėžiūrą, bet ir tam, kad pasisemti iš jo dvasinės patirties ir stiprybės.

Mitologinis augalas buvo mėgstamas ir liaudies mene. Medžio ornamentais buvo puošiamos skrynios, lopšiai, spintos ir daugelis žmogaus buities daiktų. Kiekvienas ornamentas turėjo mistinę ir simbolinę reikšmę. Žmogus juos vartojo ne tik norėdamas padaryti daiktą gražesnį, bet ir tikėjo ornamento palaikomos gyvos gilios praeities su dabartimi ryšiu.

Tyrinėjant medžio simbolikos paplitimą įvairiais laikotarpiais, svarbus ir medijos terminas. Vaizduojamasis menas įeina į plačią medijos sąvoką. Tai šiuolaikinis pranešimas, kas anksčiau buvo ornamentai, raštai, raižiniai ir viskas, kas teikė informacijos praeityje. Jos sąvoka labai plati: viskas, kas suteikia informacijos. Tiek drožiniai, piešiniai ant skrynių, tiek ornamentai, tiek literatūra ir dailė irgi yra vaizduojamasis menas, nes šiomis priemonėmis perduodamas žmogui vienoks ar kitoks pranešimas.

Į šiuolaikinės medijos sąvoką įeina fotografija, kinematografija, videografija bei fonografija.

Garsūs įvairių medijų atstovai - A. Raila, A. Lukys, S. Žvirgždas, G. Trimakas - atskleidė savo kūryboje medžio simboliką ir prasmes audiovizualinio meno subtilybėmis.

Šis darbas aktualus ir naudingas tuo, kad siekiama atskleisti medžio sąvokos dominavimą įvairiais laikotarpiais, įvairiose plotmėse. Norima parodyti, kad informacija apie medį perduodama per vaizduojamąjį meną įvairiais šimtmečiais, nuo pagonybės iki šių dienų, atskleidžiamas tų medijų kitimas.

Darbo objektas – medis lietuvių vaizduojamajame mene nuo pagonybės iki šių dienų.

Tikslas – išanalizuoti medžio vaizdavimą vaizduojamajame mene įvairiais laikotarpiais.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti gyvybės medžio vaizdavimą lietuvių liaudies mene ir mitologijoje.
2. Išsiaiškinti medžio sampratą, funkcijas šiuolaikinių medijų perspektyvoje.
3. Išanalizuoti medžio vaizdavimą ir svarbą šiuolaikinių menininkų darbuose.
4. Sukurti kadrinės animacijos filmuką.

Turinys

Įvadas.....	4
I. Medis senovės lietuvių kultūroje.....	7
1.1 Medžio mitologija – gyvybės medis	8
1.2 Gyvybės medžio simbolika	11
1.3 Medžio motyvai skryniose	12
II. Medis dabarties meno perspektyvoje.....	13
2.1 Senųjų tradicijų tęsa M. K. Čiurlionio, K. Šimonio, R. Granausko kūryboje.....	14
2.2 Medžio vaizdavimas šiuolaikinėse medijose	15
2.3 Medis šiuolaikinių menininkų darbuose	17
III. Praktinio darbo „Medis“ aprašymas.....	20
3.1 Praktinio darbo idėja	20
3.2 Darbo atlikimas	20
Išvados.....	21
Bibliografinių nuorodų sąrašas.....	22
1 priedas Animacinis filmas „Medis“	

I. Medis senovės lietuvių kultūroje

Senovėje buvo itin garbinamos šventosios giraitės. Dar XI–XII amžiuje jose vykdavo daugelis apeigų. Jaunieji pirmiau sutuokiami šventojoje giraitėje ir tik tada vedami į bažnyčią. Čia būdavo atvedami ir ligoniai – su viltimi, kad pasveiks. Tik reikėdavo medžiui paaukoti dovaną ir nuoširdžiai pasimelsti, esą tada amžinai būsi sveikas.

Šventas giraites žmonės itin saugojo. Šventus medžius slėpė tolimiausiose girios vietose – kad ne kiekviena akis galėtų matyti. Šios teritorijos buvo laikomos draustiniais: jose niekas niekada nekirto medžių ir net nerinko žagarų. Giraitės viduryje paprastai stovėdavo šventykla – garbingiausias medis, kryžius ar koplyčia. „Šventasis miškas buvo vadinamas Ašviete. Senovės žmonės daugelį miškų garbino visai kaip šventus ir neliečiamus. Į juos įžengti ir išniekinti, nukirsti medį ar nuskabyti jo lapus reiškė netekti galvos. Lapijos ar medžio niokotoją demonas nužudydavo arba sužalodavo jam kurią nors kūno dalį“.¹

Medis buvo kosminė pasaulio ašis. Pirmykštis žmogus sėkmingai susitapatino tiek su gyvūno, tiek su medžio siela. Savo bruožais ir ypatybėmis šis ištis primena žmogaus prigimtį ir elgesį. Medžiai buvo garbinami ir jiems buvo meldžiamasi. Jie buvo prilyginami didžiosioms dvasioms ir slaptosioms gamtos jėgoms. Didelė pagarba miškams ir medžiams – būdingas senosios lietuvių, kaip ir visų baltų, religijos bruožas.

Senovės žmonės įžvelgė daugybę medžio ir žmogaus panašumų. Ryški analogija tarp medžio ir žmogaus kūno: šaknys atitinka galvą, šakos – galūnes, kamienas – stuomenį, šerdis – širdį, o lapai ir vaisiai – tai žmogus mintys ir poelgiai. Kartais žmogaus kūno dalys identifikuojamos su medžio kaip visatos elementais. Jo kūnas kilęs iš žemės, kraujas – iš vandens, kvėpavimas – iš vėjo, šiluma – iš ugnies. Galva lyginama su dangumi, krūtinė – su oru, pilvas – su vandeniu, kojos – su žeme, kaulai – su akmenimis, gyslos – su šakomis, plaukai – su žole. Ryški paralelė tarp žmogaus ir medžio gyvenimo. Medis praeitais laikais buvo išminties, paslapčių, žinojimo, nemirtingumo šaltinis.

Praeityje tikėta, kad medis yra nemirtingas, o jeigu medis ir išdziūsta, jame pasiliekanči gyvybė. „Vaismedžių ir sausų medžių žmonės nekirsdavę, tikėdami, kad juose tūno amžina gyvybė. Gyvybės substancijos nešiotojai buvo ne tik pats medis, bet ir jo žiedai, vaisiai, šiluma, vanduo. Mitologiniais vaizdiniais buvo apgaubta visa gamta. Medžiai, iš kurių atsiradę žmonės, laikomi visiškai realiu reiškiniu. Tokių mitinių įvaizdžių išliko ne tik lietuvių tikėjimuose, bet ir dailėje.“²

„Vienas iš pagrindinių pirmykštės pasaulėjautos bruožų buvo tikėjimas, kad miręs žmogus neišnyksta, o pavirsta kitu kūnu. Šitaip buvo išreiškiama žmogaus amžinumo idėja, kuri sudaro

¹ Beresnevičius G. *Lietuvių religija ir mitologija*. Vilnius, 2008. p. 205.

² Dundulienė P. *Medžiai senovės lietuvių tikėjimuose*. Kaunas, 2008. p. 15.

pagrindą inkarnacijos (įsikūnijimo) ir metamorfozės (naujo pavidalo įgavimo) sąvokoms atsirasti“.³ Autorė išsamiai nagrinėja šį klausimą ir argumentuotai įrodo, kad lietuviai yra tikėję, jog mirusysis įsikūnija medyje arba kitame augale. Tai pasitvirtina ir mūsų liaudies folklore: pasakose, padavimuose bei dainose minimais faktais. Galima daryti prielaidą, kad senovėje buvo tam tikros prosenių bei medžių kulto apeigos, kuriomis gyvieji turėjo padėti mirusiajam įsikūnyti medyje, kad paskui šis jiems pagelbėtų, t.y. taptų tarpininku tarp žmonių ir antgamtinio pasaulio.

„Visų augalų motyvai, nuo paprasčiausio trilapio ar trišakėlio iki vešlaus pumpuro arba vaisiais aplipusio medžio, reiškė vyriškojo prado ir stebuklingos žemės galios sąveikos rezultatą. Augalų motyvas, buvo manoma, tinka antkapiui, nes jis pabrėžia gyvybės jėgos nesibaigiamumą. Pasakoje apie Pelenę minimas riešutais aplipęs lazdynas, augantis ant motinos kapo. Senose lietuvių kapinėse augdavę žmogaus neliečiami medžiai. Liaudies patarlė sako, kad kapinių medį kertantis daro blogą mirusiajam. Jokių būdų negalima kirsti žalio kapinių medžio malkoms.

Augalų, kaip ir gyvulių bei žmonių, pasaulis buvo suvokiamas pasidalijęs į dvi dalis: vyriškąją ir moteriškąją. Ažuolas, Perkūno medis, buvo laikomas vyriškiausiu. Liepa ir eglė buvo moteriški medžiai. Mirusiųjų sielos pereidavo į atitinkamos lyties augalus. Vyrų sielos iš naujo įsikūnydavo vyriškuose medžiuose: ažuoluose, uosiuose ar beržuose, o moterų – liepose ar eglėse. Žmogus dalijo gamtos pasaulį į vyriškąjį ir moteriškąjį daugiausia remdamasis regimais įspūdžiais. Tas, kuris turėjo jėgos, gyvybingumo ir buvo apskritos formos, laikytas vyriškojo prado pasireiškimu. O tai, kas siejosi su gyvybę teikiančia žeme, pavyzdžiui pumpurais ir vaisiais aplipę augalai, buvo moteriškasis pradas.“⁴

Pirmąkart visuomenėje beveik visos dvasinės veiklos rūšys buvo susiję su menu ir reikėdavo per meną. Taip pat ir Biblijoje nemažai su medžiu susijusių motyvų. Pasak Senojo Testamento, pažinimo medis, pagundos simbolis, augo rojuje ir vedė gėrio bei blogio pažinimo vaisius. Adomas, nusileidęs Ievos įkalbinėjimams ir atsikandęs obuolio, pažeidė Dievo valią – tai reiškia nekaltumo praradimą ir nuopuolį.

1.1 Medžio mitologija – gyvybės medis

Lietuviai, kaip ir kitos tautos, tikėjo, kad kai kurie žmonės, kartais ir dievybės kilusios iš medžio. Atsiradus vėlių kultui, imta tikėti, kad jos gyvenančios medžiuose, miškuose, vandenyse. „Vėlyvojo neolito ir žalvario amžiais buvo sukurti mitai, pagrįsti stichiniu materializmu: juose suformuoti kosmologiniai vaizdiniai. Dėl to buvo sukurtas mitologinis Pasaulio medis, kuris Visatą

³ Dundulienė P. *Medžiai senovės lietuvių tikėjimuose*. – V., 1979. P. 76

⁴ Gimbutienė M. *Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene*. Vilnius, 1994. p. 50

dalijo į tris sferas: viršutinę – dangų, vidurinę – žemę ir apatinę – požemį. Medis augo sakraliniame Visatos centre. Jis padėjo nustatyti pasaulio kryptis.

Vaisingumo kulto pagrindu buvo sukurtas Pasaulio medžio analogas – Gyvybės medis, vaizduojantis Visatos gyvybės amžinumą, nesibaigiamumą, nuolatinį gimimą, mirtį, atgimimą. Mitologinis Gyvybės medis glaudžiai siejamas su antgamtinės savybės turinčia moterimi ar moteriška dievybe. Iš tų vaizdinių kilo tradicija dailėje ir tautosakoje Gyvybės medį vaizduoti artimai susietą su moterimi gimdytoja, žmonių ir viso gyvojo pasaulio pramote. Taip atsirado paprotys beržo kultui skirtose pavasario apeigose moterims apsikaišyti beržo šakomis, gėlėmis, šiaudais.

Gyvybės ir Kosminio medžio bei kitų mitologinių medžių kruopštus lyginimas rodo, kad lietuviai, kaip ir kitos Eurazijos tautos, žiloje senovėje buvo sukūrę daugybę pasaulėjautos vaizdinių. To meto apeigose, tikėjimuose, mituose pastebima archaiškų dvasinės kūrybos (meno, kulto, apeigų, tautosakos, Gyvybės medžio, įsikūnijimo, metamorfozės) elementų. Taigi ritualinių apeigų, susietų su Gyvybės medžiu, simbolikos aiškinimas yra svarbus bei aktualus ir nūdienos mokslui.⁵

Pasaulio medžiai buvo vertikalūs ir horizontalūs. Vertikalios padėties medis išreiškė tokį Visatos erdvės supratimą, kuriame svarbiausias sakralinis skaičius – trejetas. Jis turėjo tris dalis: apatinę – šaknis, vidurinę – kamieną, viršutinę – šakas ir viršūnes. Vadinas, Pasaulio medis įkūnijo pagrindines Visatos zonas: apatinę – požemį, vidurinę – žemę, viršutinę – dangų. „Mitologijoje žinomas ir horizontalus Pasaulio medis. Jo šonuose pavaizduoti objektai, t.y. abiejose kamieno pusėse dažniausiai simetriškai išdėstyti kanopiniai gyvūnai arba žmonių figūros (dievai, mitiniai personažai, žyniai, žmonės). Jei Pasaulio medžio vertikalė struktūra susieta su mitologine kosmologine sfera, tai horizontali – su ritualu ir jo dalyviais.“⁶

Pasaulio medis siejamas ir su laiko trejybe. Jis vaizdavo dabartį, praeitį ir ateitį bei genealoginius reiškinius: amžininkų, prosenių ir ainių arba palikuonių kartas. Pasaulio medis išreiškė ir tris pagrindines kūno dalis: galvą, liemenį ir kojas, tris stichinius elementus: ugnį, žemę, vandenį. Jis įkūnijo ir mitologinius elementus: tris dievus, tris pasakų herojus, įvairių gamtos reiškinių trinarį vystimąsi: atsiradimą, augimą ir išnykimą.

Pasaulio ir Gyvybės medžių trinariškumas atspindėjo tam tikros rūšies būtybes, dažniausiai gyvūnus. Viršūnėje dažniausiai buvo poriniai paukščiai (ereliai, sakalai, gaidžiai, vištos ir kt.), kamiene – kanopiniai gyvūnai (elniai, liūtai, meškos, jaučiai, ožiai ir kt.). Apatinė Pasaulio ir Gyvybės medžių dalis susieta su ropliais: žalčiais, gyvatėmis, rupūžėmis, kartais ūdromis, taip pat

⁵ Dundulienė P. *Gyvybės medis lietuvių mene ir tautosakoje*. Kaunas, 1994. p. 5.

⁶ Dundulienė P. *Gyvybės medis lietuvių mene ir tautosakoje*. Kaunas, 1994. p. 37.

su fantastinėmis būtybėmis.

Lietuvių liaudies dailėje ir tautosakoje Gyvybės medžiai buvo su vienu, dvejais, trejais, penkiais kamienais. Taip pat Pasaulio bei Gyvybės medis buvo porinis, trišakis, penkiašakis, septynšakis, devynšakis, dvylikašakis, žydintis ir su vaisiais augalas. Skaitmenų du, trys, penki, septyni, devyni ir kt. sakrališkumas atsirado su pradine skaičiavimo sistema. Šie skaičiai buvo pripildyti magiškų bei gyvybinių jėgų. Poriniai skaičiai laikomi sakrališkais pagal gamtoje matomus dualizmo reiškinius. Tai – šviesa ir tamsa, šiluma ir šaltis, sausra ir potvynis, juoda ir balta, žiema ir vasara, diena ir naktis. „Pasak lietuvių mitologijos, Pasaulio medis augęs ant kalno, kur teka devynios upės, pamaryje, pasaulio krašte, ant nugaros kažkokio gyvūno, sukūrusio pasaulį, arba jis kilęs iš dvynių: šviesos ir tamsos“.⁷

Vaizduojant Pasaulio ar Gyvybės medį, šių medžių šakos buvo komponuojamos su geometrinėmis figūromis: kvadratais, rombais, trikampiais, apskritimais, spiralėmis ir kt., kurios simbolizavo įvairias Visatos dalis. Minėti skaičiai ir geometrinės figūros nepriklausė vien matematikai ir geometrijai. Jais buvo reiškama pasaulio harmonija, jie buvo magiški, mistiški, paslaptingi. Tai buvo sakralinė matematika ir geometrija, kuriomis siekiama pažinti kosmoso esmę, jo biologinę simetriją.

Lietuvių Pasaulio medžiai buvo uosis ir ąžuolas, gėrio ir blogio pažinimo medis – obelis, Gyvybės medžiai - vyšnia ir kriaušė. Matriarchate archainiais mitologiniais bei religiniais vaizdiniais pirmiausia buvo apsupti vaismedžiai, turintys moteriškus vardus: kriaušė, obelis, ieva, liepa, blindė, eglė ir pušis. Vėliau, patriarchato laikais, Gyvybės medžiais pradėta laikyti ir vyriškų vardų medžius: beržą, ievarą, uosį, žilvitį, ąžuolą, putiną.

„Anot mito, uosis atsiradęs iš žmogaus, kurį dievai pavertę medžiu. Dažnai lietuvių liaudies pasakose minimas kitas medis ąžuolas, kuriame gyvena nepaprastas erelis. Jis tarpininkauja tarp dangaus ir žemės. ąžuolas buvo skirtas lietuvių dievui Perkūnui, kuris galėjęs pasiversti ereliu“.⁸ ąžuolas buvo labai gerbiamas medis. Žiloje senovėje lietuviai po šimtamečiais ąžuolais atnašaudavo dievams aukas, rinkdavosi aptarti svarbių reikalų, spręsti karo ir taikos klausimų. ąžuolas turi ypatingą savybę: jis - amžinai žaliuojantis medis, nenumetantis lapų visus metus.

Mituose žinomas ir kitas Pasaulio medis, kurio šaknys viršuje, o viršūnė apačioje. Šitaip medis vaizduojamas ant ritualinių daiktų. Paprastai jis simbolizavo požemio Pasaulio medį. Apverstas medis atsirado sąsaja su požeminio pasaulio geometriniais vaizdiniais, kai žmogui atrodė, kad viskas turėjo būti apversta aukštin kojomis palyginti su viršutiniu ir viduriniu pasauliu: gyvieji tampa mirusiais, matomieji – nematomais.

⁷ Girininkas A. *Prie Kretuono – visa Lietuva*. // Literatūra ir menas. 1988, nr. 30

⁸ Dundulienė P. *Gyvybės medis lietuvių mene ir tautosakoje*. Kaunas, 1994.

1.2 Gyvybės medžio simbolika

Svarbu paminėti Gyvybės medžiui būdingą ornamentiką. Lietuvoje, kaip ir kituose senosios kultūros kraštuose, ant medžio, memorialinių paminklų, apeiginių indų, papuošalų buvo vaizduojama svastika – žaibo ir ugnies simbolis. Šiam ženklui buvo skiriama magiška galia apsaugoti žmones nuo įvairių nesėkmių.

Gyvybės ir Pasaulio medžiai buvo glaudžiai susieti su šviesos, vaisingumo, žemės, augmenijos bei kitais simboliais. Ant jų buvo vaizduojami šviesos, saulės, mėnulio, žvaigždžių atvaizdai bei simboliai, išreikšti apskritimais, rombais. Žvaigždės, įbrėžtos į apskritimą, turėjo sulaikyti blogį, siekiantį sunaikinti amžiną gyvybę. Šios geometrinės figūros senovės žmonių vaizdiniuose siejamos ir su mitologinio pasaulio, neturinčio nei pradžios, nei galo, supratimu, kosmologiniu pasaulio modeliu. Senovės žmonės pasaulį suvokė apskritimą. Panaši prasmė teikiama ir vainikui. Minėtų geometrinių figūrų vidinė sfera buvo sakrališka. Tik už jos ribų galėjo telktis racionalios ir iracionalios blogybės.

Gyvybės medžio ornamentikoje plačiai žinoma segmentinė žvaigždė. Tai apskritimas su viduje nupieštais trimis, penkiais, bet dažniausiai šešiais, aštuoniais, kartais net dvylika lapelių. Jis simbolizavo Aušrinę žvaigždę, dienos šviesą, saulę, mėnulį, žaibą, ugnį, ženklą nuo blogų dvasių. Saulė dažnai vaizduojama apskritimu su spinduliais, augmenija, paukščiais. Ugnies dūmų simbolis yra spiralė. Ji mūsų liaudies dailėje labai paplitusi.

Ornamentikoje aptinkamas mazgo ir taško ornamento motyvas. Gyvybės mazgas lietuvių dailėje turėjo labai svarbią maginę reikšmę. Jis turėjo pašalinti blogį, užtikrinti laimingą gyvenimą, vaisingumą. Lietuvių liaudies dailėje ilgai laikėsi prosenovinė tradicija vaizduoti arklių galvas su kryžiais ar karūnomis, ant kurių tupi paukščiai. Kartais iš arklių nasrų virsta liepsnos. Dažnai tarp dvynių arklių į viršų stiepiasi augalas su paukščiais, saulės simboliais viršūnėje bei gyvatės ar žalčio simboliais apačioje. Tai Kosminis arba Gyvybės medis, vienijantis arklių, medžių ir gyvačių kultą.

Svarbu paminėti ir nerealistinį augalų vaizdavimą liaudies mene. Kadangi didžiausių simbolinę prasmę turi medžio ar gėlės viršūnė ir pumpuras, tai savitas grožio supratimas ir tikėjimas nulemia realistinio vaizdo deformavimą. Lietuviai turi stebuklingą paparčio žiedą ir auksinę jovaro šakelę. Veltui visi ieško tikroviškos šių augalų formos – jie yra žmogaus laimės, paslapties, pažinimo ir net visko žinojimo simboliai. Liaudies meno kūriniuose išraitytos lapų, pumpurų ir žiedų linijos rodo pumpuruojančią ir žydinčią gyvybę. Ant margučių, kurie, anot liaudies tikėjimo, yra žemės galios simbolis, dažnai būna įvairiausių augalinių motyvų – nuo paprasčiausių iki sudėtingiausių. Žydinčios gėlės ant kraičio skrynių simbolizuoja nuotakos turtą ir jos būsimą laimę.

1.3 Medžio motyvai skryniose

Anksčiau skrynios dažniausiai būdavo puošiamos augaliniais ornamentais - tai įvairių formų augalų pasaulis. Kai kuriose tautose šis ornamentas turi sudėtingą kompoziciją. Lietuvoje – paprastą. Naudojami taip pat baldų, drabužių, medžio dirbinių puošyboje. Tapant ornamentų piešinys plokščias, be šešėlių. Šis tapymas ypač paplitęs kraitinių skrynių, kuporų puošimui. Augalai gali būti ir fantastiški. Skrynios ornamentas yra centriškas – elementai komponuojami pagal vieną centrinę ašį.

Lietuvių liaudies skryniose labiausiai atsispindėjo gyvybės medžio motyvai. Ant moterims skirtų daiktų dažniausiai medis būdavo piešiamas arba raižomas su savitos išvaizdos žydinčiomis gėlėmis ir vaisiais, kurie sąlygojo tų medžių amžinumo idėją. Panašių augalų, vaizduojančių Gyvybės medžio archetipą, atėjusį iš amžių glūdumos, lietuvių dailėje aptinkama XVIII-XIX a. ne tik ant skrynių, bet ir ant trobų, avilių, transporto priemonių, o ypač ant moterims skirtų daiktų: spintų, prieverpsčių, kočelių, kultuvių.

„Lietuvių dailėje su Gyvybės medžiu siejama ir dieviškųjų dvynių idėja. Lietuvių, kaip ir latvių, dvyniškumas susietas su vaisingumo dievybe. Ji gyvenanti dvilypėje varpoje, dvigubame riešute, iš vieno kamieno išaugusiuose medžiuose.“⁹ Lietuvių skryniose dvyniai vaizduojami labai dažnai. Tas motyvas taip pat ypač aiškus vestuvių apeiginiuose balduose: ne tik kraitinėse skryniose, bet ir spintose, drabužiuose, buities daiktuose. Ant jų dažnai vaizduojami dvyniai, suporuoti medžiai ar kitokie augalai, kurių vienas įkūnija moterišką dvasią, kitas – vyrišką. Abu šiuos pradus, jų būtiną ryšį, palaikant nenutrūkstamą gyvybę, simbolizuoja ir vienas prie kito linkstančių medžių piešiniai ar raižiniai.

Dažnai skryniose būdavo vaizduojamas pumpurų turintis augalas – žemės vaisingumo įsikūnijimas. Lietuvių ir apskritai Europos tautų menas medį vaizduoja kartu su jį saugančiomis dvynių figūromis arba vyriškų gyvulių, pavyzdžiui, elnių, ožių, jaučių, eržilų, gulbinų, galvomis. Jas supa pažirusių saulių, žvaigždžių, saulučių ar apskritimų lankas. Kartais ant jų tupi paukščiai.

Dažnai skrynių puošyboje iš „vazono“ augantis Gyvybės medis turi tris, penkias, rečiau septynias šakas, kurios baigiasi stambiais lelijų žiedais. Šakos su kapais arba be jų, žiedai - raudonos, geltonos, baltos spalvos. Lelijos žiedo ir koto vaizdavime pastebimas vaisingumą simbolizuojančio žalčio motyvas. Lelija, augalas ir žaltys būdingas suvalkiečių, kiek mažiau žemaitiškų skrynių puošybai. Dažnas kitų daiktų dekore naudojamas segmentinės žvaigždės ornamentas. Užnemunės skryniose retai pasitaiko - naudojamas, kaip antraeilis, kartais ne visai derantis su išskirtinai augaliniais motyvais.

⁹ Dundulienė P. *Lietuvių liaudies kosmologija*, Kaunas, 1988. p. 28

Mistinis liaudies meno kilmės pagrindas yra pagrįstas žmogaus noru meninėmis formomis betarpiškai bendrauti su dvasia, su paslaptینگomis gamtos jėgomis. Todėl skrynios ornamentas labai dažnai turi ne tik puošimo prasmės. Jis yra lyg ir tautos gilios praeities tikėjimo, tikybos atspindys, tautą apsupančio pasaulio atvaizdavimas, tautos pažiūrų pasisakymas į pasaulį, jo slėpiningumas.

Seniausios spalvingai ornamentuotos skrynios žinomos senovės Egipte bei kituose antiklos kraštuose - Graikijoje, Romos imperijos kraštuose, Indijoje, Vidurio ir vakarų Europoje. Tradiciniai jų raštai per šimtmečius pasipildė naujais ornamentais, geležiniais apkaustais. Tokių skrynų išliko iki XX amžiaus visoje Lietuvoje.

II. Medis dabarties meno perspektyvoje

Medis, neatskiriama mūsų planetos gamtos ir gyvybės dalis, valantis orą, kuriuo kvėpuojame. Argi nesakoma, kad miškai – tai Žemės plaučiai? Medis visada buvo žmogaus rūpesčių ir jo būties centras. Bėgant amžiams tarp jų užsimezgė pirmapradis, magiškas ir glaudus ryšys, kuriam šiandien išliko pavojus nutrūkti. Iš tiesų betono ir plieno užgrobtuose, automobilių užkariautuose mūsų miestuose vis rečiau pamatysi medį.

Vis dėlto pačiose tolimiausiose mūsų sąmonės kertelėse medis išsaugojo savo šventą prigimtį. Pavyzdžiui, nors jis nebelaikomas kulto objektu, patiriame ne mažiau malonių emocijų sodindami jį, žiūrėdami į kelis šimtmečius augantį ąžuolą ar skverbdamiesi į plačią ir didingą girią, kuri tai traukia kaip ramus prieglobstis, tai baugina kaip nežinomas pasaulis. Kadaisė manyta, kad tas, kuris pasodina medį, užsitikrina ilgą gyvenimą. Šis prietaras populiarus ir šiomis dienomis.

Medžio pavidalu žmogus siekia suvokti save įvairiais savo gyvenimo laikotarpiais, pereinant keturias gyvenimo stadijas: gimimo, augimo, senatvės ir mirties. Mene medžio schema atskleidžia gimimą, gyvenimą, mirtį ir atgimimą. Taip pat žinoma, kad dauguma mitologinių ir religinių sistemų siekia atskleisti įvairias gyvenimo kelio stadijas: nuo gimimo iki brandos, nuo žydėjimo iki vaisių. Tas procesas ryškiausias augmenijoje, o ypač medžiuose. Be to, jau žiloje senovėje pastebėta, kad medžiai gyvena daug ilgiau negu žmogus. Gyvybės medis, pavyzdžiui, obelis ir kiti vaismedžiai, kiekvieną pavasarį žydi, vasarą duoda vaisius, rudenį numeta lapus, kitą pavasarį vėl atgimsta nauju pavidalu. Čia žmogus mato jų amžinumą. Medis – ypatinga gyvybės jėga, substancija.

Gilindamiesi į medžio sąvoką, plačiai analizuojamą šį gamtos elementą galima aptikti ir meno sferoje. Dabartyje medis vaizduojamas daugelyje meno sričių: tapyboje, grafikoje, fotografijoje, skulptūroje, keramikoje, tekstilėje, vitražuose, juvelyrikoje ir bižuterijoje, tautodaileje ir

audiovizualiniame mene.

Svarbu paminėti, jog medis kaip objektas ne tik dominuoja mene, bet ir iš medžio sukuriami meniniai kūriniai. Nuo senų laikų jaučiamas išskirtinis lietuvių santykis su medžiu ir akmeniu. Tiesa, mediniai namai akmeniniais pamatais – jau istorija, tačiau medžio menas surado savo vietą ir šių laikų gyvenime. Mūsų buityje medžio tikrai dar daug.

2.1 Senųjų tradicijų tąsa M. K. Čiurlionio, K. Šimonio, R. Granausko kūryboje

Medžio simbolika buvo atskleista ne tik senovės mitologijoje, bet ir dailėje, literatūroje. Gyvybės simbolis ryškiai atsispindi M. K. Čiurlionio dailėje, K. Šimonio kūryboje bei R. Granausko prozoje.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis buvo pirmasis nepaprastų gabumų XX a. pradžios lietuvių menininkas, pasireiškęs dviejose meno šakose – muzikoje ir dailėje. Jau šiame amžiuje jis parašė pirmąjį lietuvių simfoninės muzikos kūrinį – simfoninę poemą „Miške“.

Jam svarbi buvo medžio sąvoka, todėl savo meilę gamtai išreiškė ir dailėje. Čiurlionio įnašas buvo unikalaus mitinio pasaulio sukūrimas, paklūstantis tik savo fizikos dėsniams ir apribojimams. „Čiurlionio mitinių pasaulių paieškas kiek pakoregavo susižavėjimas liaudies daile, muzika ir legendomis. Panteistinis liaudiškas pasaulio suvokimas bei pagoniška teologija jaučiami daugelyje menininko darbų. Triptike „Pasaka. Karalaičio kelionė“ (1907) pasakiškas pasaulis pilnas neprieinamų tvirtovių, milžiniškų paukščių ir karalaičių, atgyja. „Karalių pasakoje“ (1908 -1909) du legendiniai milžinai prižiūri ir saugo jų delnuose laikomą kaimelį“.¹⁰ Pastarajame kūrinyje ryškūs medžio siluetai: didingi, plačiakamieniai, bet be lapų. Pro medžio šakas skverbiasi žvaigždžių spindesys.

Ypač ryškus ir reikšmingas medžio vaizdavimas M. K. Čiurlionio paveiksle „Sonata Nr. 4. Andante“ (1908). Šiame kūrinyje didingas ažuolas, besiremiantis savo šakomis dangų ir šalia jo maža pilis. Pilis simbolizuoja žmogų, mažą, sunykusį, prieš didingą ir galingą gamtą ir jos augaliją. „M. K. Čiurlionis dažnai tapydavo medžių vertikales ir jų smailes, taip pat pabrėždavo gamtos cikliškumą bei atskirų jos elementų jungtis“.¹¹

Paveikslas „Miško muzika“ (1903-1904) žavi vertikalių ir horizontalių, šviesos ir šešėlių deriniais. Kompozicija yra pagrįsta gamtiniu motyvu. Taip pat „Žiemos“ ciklo paveikslų kompozicija paremta ryškiais medžiais, miškais ir sniegu. Dažnai garsaus menininko kūriniuose dominuoja gamtos motyvai.

¹⁰ Pliopys A. *Čiurlionis: mintys/ thoughts*. Vilnius, 2004. p. 79.

¹¹ Andriušytė-Žukienė R. *M. K. Čiurlionis: tarp simbolizmo ir modernizmo*. Versus aureus, 2004. p. 121.

M. K. Čiurlionio pėdomis sekė garsus dailininkas Kazys Šimonis. „Daugeliu atžvilgių jis artimas buvo M. K. Čiurlioniui, daug ko iš jo pasimokė. K. Šimonį labiausiai domino Čiurlionio paveikslų liaudiškumas, dvasingumas. Šių dviejų menininkų kūrybos šaltiniai nemaža dalimi buvo bendri – tai pasakos, legendos, ir ypač lietuviškas peizažas“.¹² Daugelyje jo tapybos darbų ryški gamtos, medžio simbolika, tokiuose paveiksluose kaip „Rudenėlis“ (1976). Paprastame peizaže su ąžuolais parodyta gamtos galybė. Rusvos, geltonos, oranžinės spalvos, primenančios molį, žemę, varį, drąsiais energingais potėpiais užvaldo plokštumą. Aiškių ir didingų formų medžiai harmoningai įsikomponuoja erdvėje. Stipriai į žemę įaugę apvalūs ąžuolų kamienai asocijuojasi su gamtos vitalumu. Toldami jie kreipia žvilgsnį į gilumą.

Nemažai ir kituose menininko paveiksluose medžio elementų: „Dvi pušelės“ (1959), „Pieva“ (1968), „Žydintis sodas“ (1928), „Gyvieji akmenys“ (1935), „Saulėtekis“ (1925). Žydintys medžiai, akmenys išlaikė istorinį, folklorinį ar mitologinį žavumą ir patrauklumą. Šiame vaizdavime glūdi simboliškai įprasminata tikrovė, metaforiškai nusakytas grožio, tobulumo troškimas, noras atnaujinti ryšius su praeitimi. Dailininkas renkasi gražiausią gamtos vaizdą ir tarytum sustabdo jį visam laikui. Peizažas jo paveiksluose – dvasinės ramybės šaltinis.

Menininkas taip pat ketvertą metų rinko ir studijavo liaudies audinių ornamentus, architektūrinės puošybos elementus, liaudies dirbinius bei skulptūras. Paveikslus dailininkas mėgo išmarginti žvaigždutėmis, ratukais, danteliais – taip sustiprindamas ornamentiškumo įspūdį. Mėgo ir grafiką, kurioje bandė sugretinti tautosaką su tautodaile.

K. Šimonis buvo talentingas žmogus, kuris pasižymėjo ne tik dailėje, bet ir literatūroje. Medžio sąsajų galima įžvelgti jo apsakymų rinkinyje „Girių giesmės“. Taip pat žinomi lietuvių literatūros apie medį pirmtakai – K. Donelaitis, A. Baranauskas, S. Daukantas - ištisą miškų, girių literatūrą sukūrė.

Ryškus medžio akcentas pastebimas Romualdo Granausko apysakoje „Gyvenimas po klevu“. Klevas šiame kūrinyje – pagrindinis simbolis, jungtis tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulių. Medis simbolizuoja stabilią būtį, požemio, žemės ir dangaus sferų amžiną ryšį. Jis – lyg gyvybės medis. Gyvenimas po klevu – tai žmogaus būtis po amžinuojau medžiu. Žmogus, gyvenantis tokioje ypatingoje erdvėje, siekia išlaikyti amžinąsias vertybes.

2.2 Medžio vaizdavimas šiuolaikinėse medijose

Medijos sąvoka labai plati: viskas, kas suteikia informacijos. Tiek drožiniai, piešiniai ant skrynių, ornamentai, tiek literatūra ir dailė irgi yra medijos, nes šie elementai perduoda žmogui vienokį ar kitokį pranešimą.

¹² Jedzinskienė D. *Kazys Šimonis*. Vilnius, 1986. p. 55.

Šiais laikais visuomenė ypač susidomėjusi fotografija. Būtent ji – viena iš moderniausių priemonių, galinčių atskleisti medžio egzistenciją. Fotomenas gali deramai atskleisti subtilią, kartais žiūrovui nepastebimą medžio grafiką, turinę bei daugiaplanę estetiką. Grakšti ir spalvinga medžio linija paįvairina fotografiją naujomis formomis bei turiniu. Fotografijoje žaidžia saulės šviesa, sušildydama ir išryškindama kai kuriuos elementus, o kitus palikdama pasakiškoje paslapyje. Kartais atrodo, jog fotografijoje pro medžio ažūrą skverbiasi dangaus mėlynumas, jungiasi šimtametė istorija ir dabarties patirtis.

Į šiuolaikinės medijos sąvoką įeina ne tik fotografija, bet ir kinematografija, videografija, fonografija. Jos naudojamos jau pakankamai ilgą laiką meninėje kūryboje kartu su tradicinėmis priemonėmis. „Medijos – tai komunikacijos ir informacijos priemonės. Jų poveikis yra stiprus ir intensyvus“.¹³ Kiekviena medija yra galingas ginklas, kuris suteikia svarbios informacijos.

Ypač viena svarbiausių šių dienų medijų – kinematografija. Filmo kūrėjo uždutis yra perkelti žiūrovą iš jo paties pasaulio į tipografijos ar filmo kuriamą pasaulį. Jis toks aiškus ir tikras, kad išgyvenantieji šią patirtį priima ją nesąmoningai ir kritiškai neapmąstydami. Filmą iš tikrųjų nėra viena medija, kaip daina ar rašytinis žodis, bet kolektyvinė meno forma, kur atskiri individai atsako už spalvas, apšvietimą, garsą, vaidybą, tekstą.

Kino pramonė savo didžiausius laimėjimus sieja su romanais, ir visiškai pagrįstai. Kinas – ir ritės, ir scenarijaus ar teksto forma – yra artimai susijęs su knygos kultūra. Palyginti su kitomis medijomis, pavyzdžiui, spausdintu puslapiu, kinas gali sukaupti ir perduoti didelį informacijos kiekį. Užtenka vieno akimirksnio parodyti peizažą su personažais sceną, o jai aprašyti reikėtų keleto prozos puslapių. Tipografinis žmogus lengvai priprato prie kino, nes jis kaip ir knygos, atveria vidinį fantazijų ir svajonių pasaulį.

Tokį pasaulį galima įžvelgti filme „Įsikūnijimas“ (*angl. Avatar, rež. James Cameron*). Šiame filme iškyla medžio ateities vizija. Žiūrovas priverstas susimąstyti, kokia gamta, kokie augalai bus po daugelio metų. Filmo „Įsikūnijimas“ režisieriai pabandė parodyti, kaip jie įsivaizduoja medį ateityje. Šis gamtos elementas šiame kino filme tampa šventu simboliu, pakerėjusiu žiūrovus harmonijos, dvasios ramybės pojūčiu.

Ne tik fotografija, kinematografija, bet ir kitais būdais – grafika, tapyba, keramika – galima užfiksuoti medžio paslaptį, atspalvių ir šešelių žaismę, ne tik sausai dokumentuoti. Šiuolaikiniame mene medis prabyla sava kalba. Skirtingomis priemonėmis pateiktas augalas alsuoja amžinybe, estetika ir sakralumu.

Spauda, televizija, radijas – taip pat yra medijos, kuriomis galima atskleisti medžio

¹³ McLuhan M. *Kaip suprasti medijas. Žmogaus tęsiniai*. Baltos lankos, 2003. p. 36.

egzistenciją ir svarbą.

2.3 Medis šiuolaikinių menininkų darbuose

„Medijas galima suvokti kaip priemones, kuriomis komunikuoja turiniu. Fotografija – pirmoji tokio vaizdavimo technologija. Dabartinio pasaulio komunikacijos būtų sunkiai įsivaizduojamos be fotografiniu būdu sukurto vaizdo“.¹⁴

Fotografija suteikia mums galimybę keliauti ne tik erdvėje, bet ir laike. Nemažai garsių Lietuvos menininkų komunikuodami savo fotografijomis dažnai gilinausi ir bando perteikti medžio kaip kultūrinio, istorinio bei fizinio objekto subtilybes.

Vienas iš fotografijos meno atstovų yra Artūras Raila. Menininkas pasuko objekto, instaliacijos, video, performanso kūrimo linkme. „A. Railos praktikai būdinga socialinės skulptūros - socialinio dizaino taktika. projektuose jis glaudžiai bendradarbiauja su įvairiomis specifinėmis socialinėmis grupėmis ar subkultūromis, integruodamas jas į būsimo darbo scenarijų ir suteikdamas laisvę nenumatytiems įvykiams. Fotografo darbai susiję su institucinės kritikos ir tautinio identiteto diskursais“.¹⁵

Vienas iš 2008-ųjų metų projekto „Žemės galia. Mitologinis Vilnius“ dalių vertas atskiroms dėmesio – Artūro Railos spalvotos fotografijos. Jų ašis – šimtamečiai medžiai bei pagoniškais drabužiais vilkintys žmonės – savotiška marginalija. Ekspozicijoje trys darbai, fotografuoti Anglijoje, visi kiti – Lietuvoje. Klasikinė kompozicija bei turinys – stipriai jausmiškai paveikūs estetiški ženklai, prisidedantys prie bendros aplinkos kūrimo. Fotopaveikslai verčia prisiminti, kad kaip tik čia, šiose vietose, kažkada nebuvo miesto.

Kitas žymus Lietuvos fotografas – Alvydas Lukys. Savo kūryboje naudoja popierių, medį, metalą, šerius, audinius, kurie nuotraukose demonstruoja savo medžiagiškumą. „Daiktas A. Lukio nuotraukose egzistuoja be jokio papildomo konteksto. Jį supanti aplinka nieko nesako. Tai, kas prarasta, tūno pačiame daikte, nes jis pats reprezentuoja visus per laiką į save sugertus kontekstus. Tuo tarpu fotografas, naudodamasis fotografijos technikos galimybėmis, tik imituoja daikto praeitį. Vienas kitą dengiantys sluoksniai, nutekėjusių ryškalių pėdsakai, potėpia virš vaizdo, pabrėžtinai demonstruojami neapipjaustyti kadro kraštai ir kampai tėra buvusio laiko įvaizdis, sudarantis iliuzinę daikto aplinką“.¹⁶

¹⁴ Lukys A. *Medijų pagrindai*. Vilniaus dailės akademija, 2008. p. 8.

¹⁵ Prieiga per internetą <<http://ic.ndg.lt/index.php?id=190>>.

¹⁶ Pavilionytė R. *Galia atvaizdui*. Prieiga per internetą <http://www.culture.lt/7md/?kas=straipsnis&leid_id=590&st_id=2074>.

Dar vienas fotomenininkas, Vilniaus dailės akademijos dėstytojas - Gintautas Trimakas. Jis pirmenybę teikia camera obscura (*lot. tamsus kambarys*) technikos darytoms nuotraukoms. 2007 metais menininkas išleido fotografijų ciklą „Dviračio stovėjimo vietos“. Prie dviračio sėdynės pritvirtino kamera obscura ir fiksavo stovėjimo vietas. Šios parodos autorius ieškojo originalios meninės raiškos, koncepcijos, derino archaišką fotografijos techniką su šiuolaikinėmis technologijomis, eksperimentavo su fotografine medžiaga.

G. Trimakas yra koncepcijos, idėjos autorius. Jis pasitelkė dviratį kaip priemonę fotografijos vaizdui išgauti. Fotografijose matyti dviračio stovėjimo vietų „dangus“, dirbtinis ar natūralus, nes fotografuojama ir lauke, ir viduje, taip pat medžio ar plakato kraštelis, durų kampas, užrašas „kava, arbata išsinešti“ arba „taisykla“, lubos, langai, šakučių lizdai. Fotografijos pakabintos gulsčiai tarytum sūpynės, todėl žiūrovas, žvelgdamas į jas žemyn, mato tai, ką dviračio sėdynė užfiksavo virš savęs. Žiūrovui gali pasirodyti keista, bet suintriguoja ir tampa įdomu.

Garsaus Lietuvos fotografo, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato Stanislovo Žvirgždo kūryboje taip pat pastebimas ryškus medžio dominavimas. Daugybės parodų dalyvis, įvairiausių fotografijos meno bei istorijos leidinių ir publikacijų autorius, ilgametis Fotomenininkų sąjungos veikėjas S. Žvirgždas Nacionaline premija apdovanotas už lietuviškų peizažų tikrumą ir meninį įtaigumą, tradicijos brandumą ir atnaujinimą. Jo meno išskirtinumas – nespaltotos fotografijos, kuriose žmogus įsijaučia ne į spalvų, bet į matomo vaizdo nuotaiką ir harmoniją, nes viskas pasiekama per formą ir šviesą.

Animacija – tai optinė judėjimo iliuzija. Ši iliuzija sukurama iš greitai kintančių epizodų. Animacijos istorija siekia paleolito laikus. Jau tais laikais žmonės siekė užfiksuoti judesį piešdami gyvūnus ant uolų.

XIX amžiaus mokslo ir technikos revoliucija, optiniai išradimai paskatino fotografijos, kino bei animacijos atsiradimą.

Lietuvos animacijos pradininkas yra Vladimiras Starevičius 1910 m. sukūręs pirmąjį animacinį filmą „Lucanus Cervus“.

Labiausiai pasaulyje yra paplitusios trys animacijos technologijos rūšys: tradicinė, sustabdyto, kadro ir kompiuterinė.

Tradicinė – tai pieštinė animacija, piešta ranka. Kiekvienas kadras piešiamas ant atskirų lapų, kurie vienas nuo kito nežymiai skiriasi taip sudarydami judesio įspūdį. Ši technologija labiausiai buvo naudojama animaciniuose filmuose XX a.

Sustabdyto kadro animacija (*stop motion*). Šioje animacijoje dažniausiai naudojami realūs

daiktai. Judesio įspūdis sukuriamas fotografuojant po kadra truputį vis paslinktą ar pajudintą daiktą. Viena seniausių tokios animacijos rūšių yra lėlinė animacija. Dar viena ne mažiau populiari kadrinės animacijos rūšis – molio arba plastilino animacija. Taip pat vis dažniau sutinkama kadrinės animacijos rūšis yra iškirpta animacija (*cut out*), daroma iš popieriaus ar medžiagos. Dar viena sustabdyto kadro animacija, kurioje dalyvauja gyvi žmonės – Pikseliacija (*pixilation*).

Kompiuterinė animacija - XXI a. sparčiai išpopuliarėjusi animacija, „kuri leidžia greitai sukurti kokybišką dvimatį arba trimatį personažą ir jį lengvai animuoti. Kompiuterinė animacija pasižymi ypač švariomis linijomis ir tikslu, apskaičiuotu judesiu”.¹⁷

Lietuvoje nėra daug animacijos pavyzdžių pasirinkta tema, tačiau Lietuvių mitologijos bei medžio simbolikos vaizdavimas būdingos ir šiam žanrui.

Šiandien gerai žinoma Lietuvos režisierė Nijolė Valadkevičiūtė savo, kaip animatorės kelią pradėjo 1983 m. sukūrusi pirmąjį savo animacinį filmą „Medis”, o už filmą „Edeno sodai” (2008 m) buvo nominuota „Sidabrinės gervės“ apdovanojimuose geriausio animacinio filmo kategorijoje.

Režisierius, animatorius Z. Šteinys yra sukūręs animacinį filmą „Dosnumas“ (1988 m), pagal pasaką „Dosni obelis“. Filme siekiama perteikti keturis žmogaus gyvenimo etapus: vaikystę, jaunystę, brandą ir senatvę. Šie aspektai būdingi ir mitologiniam gyvybės medžiui. Režisieriaus darbuose jaučiamos metafizinės nuotaikos, filosofinė potekstė. Kiekvienas filmo elementas turi savo simbolinę prasmę, savitą reikšmę, atskleidžiančią filmo sudėtingumą. Šis filmas buvo įtrauktas į geriausių tuo metu SSRS filmų dešimtuką.

Šiuolaikiniai animatoriai Aurika ir Algirdas Seleniai 2008 metais sukūrė animacinį filmą „Lietuvių mitologinės būtybės“. Tai antra dalis animacinių filmų ciklo „Lietuvių mitologiniai dievai ir būtybės“. Pirmoji dalis – „Lietuvių mitologiniai dievai“ jau buvo pristatyta kino visuomenei tiek Lietuvoje, tiek užsienyje 2007 metais. „Šis animacinių filmų ciklas nepretenduoja į išsamią lietuvių mitologijos apžvalgą, bet siekia supažindinti žiūrovą su vienais iš svarbiausių lietuvių mitologinių dievų bei būtybių, kurios ilgainiui tapo spalvingiausiais lietuvių liaudies pasakų personažais. Taip pat parodomos apeigos, susijusios su šių būtybių garbinimu, aukų atnašavimais. Šiems filmams sukurti buvo pasirinktos vizualiai estetiškos išraiškos priemonės, besiremiančios turtingu tradicinės tautodailės palikimu, imituojant karpinių ornamentikos bei senovės medinių baldų dekoravimo estetiką”.¹⁸

¹⁷ Animacija. Prieiga per internetą <http://lt.wikipedia.org/wiki/Animacija#Sustabdyto_kadro_animacija_.28stop_-_motion.29>

¹⁸ Animatoriai Aurika ir Algirdas Seleniai naujausius filmus pristatys Lietuvos kinematografininkų sąjungoje. Prieiga per internetą <<http://www.lfc.lt/lt/Page=NewsList&ID=5816>>

III. Praktinio darbo „Medis” aprašymas

3.1 Praktinio darbo idėja

Kaip ir įprasta, darbas prasidėjo nuo idėjų paieškos, kuri, kaip žinia, nebūna paprasta ir lengva. Ieškodama idėjų kūriau įvairius scenarijus, dažnai peržiūrėjau savo studijų metais sukurtus darbus. Pastebėjau vieną įdomų reiškinį – dažną medžio buvimą savo darbuose. Pradėjus analizuoti tai, suvokiau, kad medis man yra svarbus. Aš nekalbu apie šiandien taip aktualią ekologiją, nors žinoma man tai rūpi. Aš kalbu apie gilesnį ryšį – dvasinį. Užaugau matydama nuolatinį medžio egzistavimo procesą – sėją, sodinimą, puoselėjimą ir kirtimą. Šie visi procesai vyksta dabar kaip ir prieš tūkstantį metų.

Šis darbas nėra apie ekologiją. Tai tik bandymas atkreipti dėmesį, kad mūsų protėviai galbūt buvo teisūs tikėdami medžio šventumu. Stebėdami gamtą ir mokydami iš jos, jie nestokojo išminties.

Savo darbe siekiau sugretinti paprastą medį, kokį mes kasdien matome, ir mitologinį gyvybės medį, kurio kiekviena šakelė ar lapelis – tai simbolis, turintis savo mitologinę reikšmę.

3.2 Darbo atlikimas

Praktiniam darbui atlikti pasirinkau stop kadro (*angl. stop motion*) animaciją. Šią techniką pasirinkau todėl, kad viską galima atlikti rankomis, tradicinės animacijos principu, o ne kompiuterinėmis programomis. Tai įdomus technologinis procesas, kurį galima atlikti labai įvairiomis priemonėmis iš visų aplinkoje esančių daiktų. Animacijai atlikti pasirinkau siūlus. Siūlai šiam darbui ypač tinka, nes jie artimi tautodailei bei amatams. Stop kadro animacija leidžia aiškiai perteikti siūlų faktūrą. Šis iš pirmo žvilgsnio nesudėtingas darbas iš tiesų reikalauja didelio kūrybiškumo bei kantrybės.

Darbas buvo atliekamas ant balto pagrindo po truputį paslenkant siūlą ir fotografuojant kiekvieną nedidelį poslinkį po kadru. Tokiu būdu buvo sudėliotas medis, lietuvių liaudies simboliai bei gyvybės medis. Darbui panaudota apie 400 fotografijų. Iš atliktų fotografijų sumontuotas filmas *Adobe Premiere* programa.

Turinys. Filmą pradžioje rodomas augantis, mums įprastas medis, simbolizuojantis gimimą ir augimą. Medžio lapai simbolizuoja jaunystę ir brandą. Vėliau tradiciniais simboliais būdingais lietuvių mitologijai bei tautodailei pereinama prie gyvybės medžio – kosminės pasaulio ašies.

Išvados

Išanalizavus gyvybės medžio vaizdavimą lietuvių liaudies mene ir mitologijoje, pastebėta, kad medžio ir žmogaus draugystė užsimezgė dar tada, kai žmogus nebuvo išpraustas į daugiaaukščius. Manoma, kad medis – labiausiai su žmogumi susijęs augalas. Mūsų protėviai šventai tikėjo, jog žmogaus likimas tiesiogiai susijęs su medžiu.

Ypatingai buvo vertinamas Gyvybės medis, vaizduojantis Visatos gyvybės amžinumą, nesibaigiamumą, nuolatinį gimimą, mirtį, atgimimą. Šio medžio įvairūs motyvai labiausiai atsispindėjo lietuvių liaudies skryniose.

Išnagrinėjus medžio sampratą, funkcijas šiuolaikinių medijų perspektyvoje, galima teigti, jog senovėje žmonės informaciją pateikdavo ant buities daiktų. Vėliau medžio simbolika atsispindėjo M. K. Čiurlionio dailės darbuose, K. Šimonio kūryboje bei R. Granausko prozoje. Dabartinei visuomenei informacija pateikiama šiuolaikinėse medijose: kinematografijoje, fotografijoje, žiniasklaidoje. Taip pat medijomis galima pavadinti ir interneto įvairius tinklaraščius, kuriuose žmogus gali rasti daugybę informacijos ne tik apie medį.

Išanalizavus medžio vaizdavimą ir svarbą šiuolaikinių menininkų: A. Railos, A. Lukio, G. Trimako, S. Žvirgždo – darbuose, išsiaiškinta, kad nemažai šalies menininkų domisi medžio mitologija, funkcijomis bei simbolika. Menininkai stengiasi atgaivinti senovės lietuvių kultūrą įvairiomis vaizduojamojo meno raiškos priemonėmis. Lietuvos animacijos pavyzdžių šia tema yra nedaug. Tačiau pastebėta, kad Lietuvos animatoriai dažnai semiasi idėjų lietuvių mitologijoje ir vaizduojamajame mene.

Šiuo darbu siekta atskleisti medžio sąvokos dominavimą įvairiais laikotarpiais, įvairiose plotmėse. Išsiaiškinta, kad nuo pagonybės iki šių dienų lietuvių ryšys su medžiu yra stiprus ir nuolatos egzistuoja vaizduojamajame mene bei perteikiamas įvairiomis medijomis.

Bibliografinių nuorodų sąrašas

1. Dundulienė P. *Senovės lietuvių mitologija ir religija*. Vilnius, 1990.
2. Dundulienė P. *Medžiai senovės lietuvių tikėjimuose*. Kaunas, 2008.
3. Dundulienė P. *Medžiai senovės lietuvių tikėjimuose*. – V., 1979.
4. Dundulienė P. *Gyvybės medis lietuvių mene ir tautosakoje*. Kaunas, 1994.
5. Dundulienė P. *Lietuvių liaudies kosmologija*, Kaunas, 1988.
6. Beresnevičius G. *Lietuvių religija ir mitologija*. Vilnius, 2008.
7. Gimbutienė M. *Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene*. V.: Mintis, 1994.
8. Girininkas A. *Prie Kretuono – visa Lietuva*. // Literatūra ir menas. 1988, nr. 30
9. Pliopys A. *Čiurlionis: mintys/ thoughts*. Vilnius, 2004.
10. Andriušytė-Žukienė R. M. K. *Čiurlionis: tarp simbolizmo ir modernizmo*. Versus aureus, 2004.
11. Jedzinskienė D. *Kazys Šimonis*. Vilnius, 1986.
12. McLuhan M. *Kaip suprasti medijas. Žmogaus tęsiniai*. Baltos lankos, 2003.
13. Lukys A. *Medijų pagrindai*. Vilniaus dailės akademija, 2008.
14. Artūras Raila. Prieiga per internetą <<http://ic.ndg.lt/index.php?id=190>>
15. Artūras Raila. Prieiga per internetą <<http://www.raila.lt/zemesgalia/#/5>>
16. Pavilionytė R. *Galia atvaizdui*. Prieiga per internetą
<http://www.culture.lt/7md/?kas=straipsnis&leid_id=590&st_id=2074>.
17. Kuodytė V. *Fotografuojantys dviračiai, medžio veidai ir kiti žaidimai*. Prieiga per internetą
<[http://test.svs.lt/?Nemunas;Number\(163\);Article\(3780\);>](http://test.svs.lt/?Nemunas;Number(163);Article(3780);>)>.
18. Stanislovas Žvirgždas: *Didžiosios meilės - istorija ir fotografija*. Prieiga per internetą
<<http://www.balsas.lt/naujiena/267618/stanislovas-zvirgzdas-didziosios-meiles-istorija-ir-fotografija/3>>
19. *Animatoriai Aurika ir Algirdas Seleniai naujausius filmus pristatys Lietuvos kinematografininkų sąjungoje*. Prieiga per internetą
<<http://www.lfc.lt/lt/Page=NewsList&ID=5816>>
20. *Animacija*. Prieiga per internetą
<http://lt.wikipedia.org/wiki/Animacija#Sustabdyto_kadro_animacija_.28stop_-_motion.29>